

e-ISSN: 2536-4596

KARE- Uluslararası Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi

KARE- International Journal of Literature, History and Philosophy

Başlık/ Title: Distopik Bir Mekân Olarak Makronisos Adası

Yazar/ Author
Serap SARIBAŞ

ORCID ID
0000-0002-4079-8024

Bu makaleye atıf için: Serap Sarıbaş, "Distopik Bir Mekân Olarak Makronisos Adası", *KARE*, no.5 (2018): 71-89

To cite this article: Serap Sarıbaş, "Distopik Bir Mekân Olarak Makronisos Adası", *KARE*, no.5 (2018): 71-89

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 17 Mayıs 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 18 Haziran 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Yazar: Serap Sarıbaş*

Distopik Bir Mekân Olarak Makronisos Adası

Özet: Bu çalışmada; Yunanistan'da savaş sonrası edebiyatın ilk dönem yazarları arasında bulunan ve aynı zamanda Yunanistan'da iç savaşa ve İkinci Dünya Savaşı'na tanık olan Andreas Franghias'ın 1972 yılında Yunanistan'da yayımlanan ve 2008 yılında Türkçe'ye çevrilmiş olan "Vebe" romanı distopyan kurgu çerçevesinde değerlendirilecektir. "Vebe" romanında bahsi geçen adanın ismi verilmez fakat 1950-1952 yılları arasında Franghias'ın, Makronisos Adası'nda tutuklu olarak kaldığı bilinmektedir. Yunanistan siyasi tarihinde ilk toplama kampı olarak gösterilen Makronisos Adası, Atina'ya 60 km uzaklıkta bulunur. Aşırı sıcaklık ve şiddetli sert rüzgârların estiği zorlu hava koşullarına sahiptir. Eserde, bürokratik kontrol mekanizması tarafından tutuklu mahkûmların köleleştirilmesi, bireyselliklerinin yok edilmesi ve artan gözetim olgusuyla birlikte mahkûmların denetim altında tutulması için yasal olarak verilen birtakım uyuşturucular eleştirilir. Çalışmada bahsi geçen adanın yazar tarafından mahkûmlar için tecrit mekânı olarak ele alınması ve baskıcı bir sistemin edebiyat yolu ile kurgulanması ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tecrit, Gözetim, Cehennem, Baskı ve Yıldırı.

Makronisos Island as a Dystopic Place

Abstract: The aim of the study was to examine Andreas Franghias, who was among the first authors of post-war literature in Greece and who also witnessed the Civil War and the Second World War in Greece within the framework of dystopian fiction "Vebe (Plague)" novel published in Greece in 1972 and translated into Turkish in 2008. The name of the island in the novel was not given but it was known that Franghias detained on Makronisos Island between 1950-1952. The island of Makronisos, designated as the first concentration camp in the political history of Greece, is located 60 km from Athens and has extreme weather conditions with high temperatures and strong winds. It has been criticized in the book that a number of drugs are legally administered to prisoners in order to control them and the bureaucratic control mechanism enslaves and destroys their individuality. The stated island used as isolation have been addressed in the study.

Keywords: Isolation, Custody, Hell, Oppression and Deterrence.

* Bu çalışma "Türk ve Batı Romanında Vebe Hastalığı ve Metaforlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. İstanbul Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Doktora (Mezunu), serapasribas@hotmail.com .

Giriş

Distopyalar, ütopyaların kurmuş olduğu “mutlak mutluluk” düzenini eleştirir.¹Baskı ve denetime, toplumsal düzene getirilen bir başkaldırı olan distopyaların, ütopya kavramı ile kavramsal ayrımı yapılır. Bu bağlamda ütopya; “düşte ve düşüncede kurulmuş, eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel toplum düzeni” olarak tanımlanırken “ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzeni”²şeklinde tanımlanan distopyanın ise ütopyadan yola çıkan ve fakat karışıklık durumu veren bir ifade olduğu üzerinde durulur.³ Distopik kelimesi, Yunanca “dystopia” (distopya) kelimesinin “dys/dis” öntakısı, “kötü”, “hastalıklı” anlamını ve “var olmayan güzel yer” olan “Eutopia” ile birleştirilen “ütopik bir toplum” anlayışının karşıtı olarak açıklanır.⁴ Distopya kavramı, “kötü bir yer” yönetimi, savaşı ve kaosu açıklamak olarak ilk defa John Stuart Mill tarafından kullanılır.⁵ Distopik romanlar, “insan özgürlüğü” nün reddedildiği, “baskıcı bir toplum ”un edebiyat yoluyla “kurgulanması” olarak da tanımlanır. Nail Bezel ise, “yeryüzü cenneti” olarak ütopya kavramını açıklarken bu “cenneti inşa ederken” yarattığı “cehennemi” distopya olarak gösterir.⁶

¹Arzu Maltaş Erol, *Klasik ve Modern Ütopyalarda Mekân Tasavvurları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016, s. 20.

² Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalarda)*, (İstanbul: Say Yayınları,1984), s. 7-10.

³“Claeys ve Sargent, distopyayı anti-ütopyadan ayrı tutarak bir distopyayı; yazarın, çağdaş okuyucunun içinde yaşadığı toplumdaki çok daha kötü bir toplum olduğunu gösterme amacını taşıyan düzen; anti-ütopyayı ise çağdaş okurun ütopyacılığı ya da içinde yaşadığı toplumdaki daha iyi bir toplumun eleştirisini gösteren bir ütopya olarak tanımlamaktadır. Başka bir tanımlamaya göre ise distopya “kara-ütopya”dır. Neticede distopyalar insanların sıkı bir denetime tabi olduğu ve baskı altına alındığı; içinde yaşanan döneme ve topluma yönelik eleştiri getiren toplumsal sistemdir. Distopyalar; var olan düzenin toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullarının eleştirisiyle karamsar bir tablo çizen ve baskıcı yönetimlerin, özgürlüğü sınırlayan denetimci düzenlerine başkaldırı niteliği taşıyan tasarılar olarak tanımlanmaktadır. Frye, distopyaları çağdaş, teknolojik ve bilimsel yönden ileri düzeyde toplumların, kaçacak hiçbir yer bulamayacağı aynı toplumsal sona yazgılı olan; teknik ve bilimin yalnız doğayı değil birçok insanı da denetlemekte olduğu tasarılar olarak tanımlamaktadır.” Aktaran, Erol, age. s. 22-45.

⁴ Ejder Çelik, “Distopik Romanlarda Toplumsal Kurgu,” *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C:18, S:1, (Nisan 2015), s.61.

⁵ Micheal S. Roth, *Trauma: A Dystopia of The Spirit*, (New York: Berghan Books, 2005), s.230.

⁶ Nail Bezel, “Ütopyalarda ve Karşı Ütopyalarda Aklın ve İnsanın Durumu ve Kapsamı”, *Varlık Dergisi*, S: 1026, 1993, s.17.

Distopik romanların kurgusunda totaliter toplumsal yapılanma ile birlikte iktidarların merkezîleşmesi, insanın bireysel özgürlüğünün kısıtlanması ve baskıcı bir toplum düzenine geçilmesiyle oluşan totaliter toplum yapısı ele alınır. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonucu yaşanan kaos ortamı ise yirminci yüzyıl kurgularında “yeryüzündeki cehennem ortamı” olarak ifade edilir. Toplumun baskı altına alınması ve bireylerin “tutuklu” hâli, “insan doğası” hiçe sayılarak kanunların “ilahî hükümler” olduğu distopik kurgularda bürokratik kontrol mekanizmasının insanı “köleleştirdiği” sistemler bulunur.⁷ Distopik kurgularda “güvensizlik” ve “korku” ortamı hâkim olur. Bireylerin kendilerini ifade edebilecekleri örgütlenmeler üst bürokrasiye teslim edilir ve böylelikle bir tür denetim toplumu oluşturulur. Totaliter rejimlerin artan baskıları, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan buhran,⁸ yaratılan baskı ve korku ortamı ve yok edilen bireyselleme toplamlar gözetim altında tutulur.⁹ Artan gözetim olgusu, bazı distopyan kurgularda, kişilerin kontrolünü ve gözetimini sağlayabilmek için, idareler tarafından yasal olarak birtakım uyuşturucuların verildiği şeklinde görülür.¹⁰

Andreas Franghias tarafından yazılan, özgün adı “Limos” olan ve Yunanistan’da 1972 yılında basılan ve distopyanın tüm özelliklerini içeren eser, Türkçe’ye “Veba”¹¹ ismiyle çevrilir. Franghias, “Veba” romanında zamanın ve mekânın adını belirtmez fakat yazarın sürgün edildiği “Makronisos” adası ile romanda bahsi geçen ve “toplama kampı” olarak nitelendirilen ancak isimlendirilmeyen adanın aynı ada olduğu düşünülür. Distopya kurgusunun merkezi olarak alınan Makronisos adasının ve adada yaşayan kişilerin isimlerinin belirtilmemesi, Franghias’ın kurguyu her türlü özel isimden arındırarak, baskının ve şiddetin sadece özel bir yerde değil de

⁷“Max Weber’in rasyonel örgüt modeli olarak gördüğü bürokratik yönetimlerin özelliklerinden birinin “ayrıntılı kayıt ve dosyalama” olduğunu ve bunun “verimliliği azamiye çıkarttığı” şeklindeki tespitine getirilen bir eleştiri söz konusudur. Aslında azamiye çıkartılan bir “toplumsal denetim”dir. Bazı distopik romanlarda ise toplumsal kontrol insanın elinden çıkmıştır. Burada teknolojinin hâkim kullanımı değil doğrudan hakimiyeti söz konusudur. Çünkü toplumu, düşünen bilgisayarlar ve robotlar yönetmekte, kararları onlar vermektedir. İnsanlar bedenlerine veya zihinlerine yapılan dijital müdahalelerle nörokimyasal manipülasyona uğratarak köleleştirilmiş veya yok edilmesi gereken hedefler haline gelmişlerdir.” Bkz. Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: T. Parla, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

⁸Melike Uyanusta, *Distopik Filmlerde Zaman ve Mekânın Yeniden Yaratımı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 38.

⁹Age. s.39.

¹⁰Age. s 40.

¹¹Andreas Franghias, *Veba*, Çev: İbrahim Kelağa Ahmet, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2008).

tüm insanlığın bu kaos karşısında kalabileceğini gösteren bir genellemedir. Yunanistan'da, "Savaş Sonrası Edebiyat"ın ilk dönem yazarları arasında olan ve aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı, Alman İşgali ve Yunan İç Savaşı'na tanık olan¹²Andreas Franghias, "Veba" romanında gerçekte herkesin "esaret" altında yaşadığını gösterir. Atina'nın güneyinde bulunan Makronisos Adası "çorak" ve "kayalık" bir yerdir ve bu adada hiç kimsenin adı yoktur, isimler silinmiştir. Burada insanlar kişiliksizleştirilmiştir ve fiziksel özellikleriyle tanımlanır:

"Sinekler, pek çok sinek, insanlar, pek çok insan... Yığınla, olabildiğince daha çok sinek yakalamaya çalışan insanlar. Rüzgârın durmaksızın estiği ve keskin kayalıklar üzerinde uğultusunun eksik olmadığı bu çorak adanın zalim yöneticileri onlara bu görevi verdiler. Yaşamları, taşıdıkları kayalar, yakaladıkları sinekler ve temizledikleri pislikle ölçülen insanlar. Bir suçlular kolonisinin Yunan versiyonu. Mekânın adı yok. Aynı şekilde insanların da adı yok. Ada sakinleri sahip oldukları fiziksel özelliklerine ve işlevlerine göre adlandırılıyorlar: denetçi, ustabaşı, yalgın, sarı külâh, tahripçi, konuşma yazan, avcı..."¹³.

"Veba" romanında cümleler tamamlanmaz ve sonuna üç nokta konur. Mahkûmların söylemi gizli ve örtük bir şekilde üç nokta kullanımıyla ifade edilir ve böylelikle "yönetimin" eleştirisi yapılır. Yazar, insan varlığının bir amaç olarak değil hedeflerine varmak için bir araç olarak gösterildiği Makronisos adasının sistemli bir şiddetin uygulandığı bir yer olduğunun ve özellikle insan varlığının hiçe sayılarak biçimlendirilebilen bir varlığa dönüştürüldüğünün altını çizer. Eserde sürekli konuşmaların yapıldığı megafonların sesi tüm gün duyulur. Kimi zaman bu megafonlardan mahkûmların pişmanlık sesleri duyulur fakat bu söylem o kadar anonimleşir ki mahkûmlar aldırış etmez olur.

Eser başlık olarak salgın bir hastalık, "veba" kelimesi, özellikle seçilir. Eserin, Yunanca adı; "Limos", Türkçeye "Veba" olarak çevrilir. Hippokrates'in "Corpus" eseri de veba kelimesi (Yunanca; loimós, Latince; pestis) olarak belirli dönemlerde ortaya çıkan ateşli bir hastalık olarak tanımlanır.¹⁴Veba salgınlarında yaşanan kaos ortamında insanı insan yapan

¹² Andreas Franghias, age. s. 6.

¹³Age. s. 6.

¹⁴ Haydar Akın, *Antik Çağ'dan Yeni Çağ'a Delilik, Melankoli ve Cinlenme: Avrupa'da Aykırı Olma Halleri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014, s. 294-295.

en temel özelliklerin ortadan kalktığı ve belirli bir süre sonra tüm bu felakete insanların alıştığı görülür. Bu durumla paralel bir ilişkinin vurgulandığı “Veba” romanında, bir adada “toplama kampı” olarak tanımlanan ve tutukluların yaşadığı dehşet ile veba salgınlarında yaşanan kaos ve tecrit durumları arasında benzer bir ilişki gösterir.

Distopyan Bir Kurgu Olan “Veba” Romanında Gözetim, Baskı ve Yıldırı

Distopya kurgusunun mekânı olarak seçilmiş bir adada tecrit edilmiş olarak yaşayan mahkûmlar ve onları sürekli olarak gözetim altında tutan yetkililer arasında zamansız ve isimsiz olarak anlatılan “Veba” romanında baskı ve yıldırı o kadar belirgindir ki su içebilmek için bile özel izinler verilir ve tüm insani ihtiyaçlar özel izinlere bağlıdır. Uygulanan baskı ve yıldırıya, en temel ihtiyaç olan, insanın su içebilme özgürlüğüne dikkat çekilerek betimlenir. Susuzluğa dayanamayan bir mahkûmun su içebilmesi için izin istemesi diğer tutukluların gözünde hem cesaret örneği hem de düşüncesizlik olarak görülür. İzin veren yetkili bir gözcü mahkûm tayin eder ve sonunda su içebilmek adına alınan izin iki mahkûmun birbirine düşürülerek kaçma eylemi gerekçesiyle en ağır ceza ile son bulur.

İsmi bilinmeyen tecrit adasında mekânın yarattığı diğer bir zorluk ise hava koşullarıdır. Sürekli ve şiddetli esen rüzgârların yarattığı uğultuya da zamanla alışılmaktadır:

“Burada her zaman rüzgâr eser. Rüzgârın salvoları kayalara delicesine çarparak adeta derilerini yüzmüş ve alıp götürebileceği başka hiçbir şey kalmamıştı, yine de kum, çakıl ve taş, ne bulursa önüne katmaktaydı. Hiç durmaksızın uğulduyordu ve her şey köpürmüş bir deniz değmişçesine seyir halindeydi. Ancak, burada, rüzgârlar da sıradan ve alışılmış bir olgu halini almıştı zamanla. Tamamıyla kör olmamak için, mümkünse bazen bir kenara çekilerek ortaya çökersin, bazen de ayakta durarak, “Bırak essin...” dersin. Megafonlar hiç durmadan sana bu kadar önemli şeyler duyururken de “Bırak ulusunlar...” diye geçirirsin içinden. Böylece, bir doğa olayı olan rüzgâr, zamanla burada sürekli bir nitelik kazanmış ve gerekli bir şeymiş gibi tıpkı kayalara çarpan dalgalar gibi umursamaz olmuştu.”¹⁵.

¹⁵ Franghias, age. s. 19.

Distopik Bir Adada Sinekler

Sıcaklıkların artmasıyla birlikte adayı da sinekler istila eder, yetkililer bu duruma bir son verebilmek adına mahkûmlara günde yirmi adet sinek toplama cezası verir. Günlük olarak yirmi adet sinek yakalamayan mahkûm akşam yemeği alamaz. Mahkûmların varoluş nedeni artık topladıkları sinek sayısına indirgenir. Merkezi sistem, sinek avlama eylemi ile mahkûmların pişmanlıklarının ölçülebileceğini düşünür. Tüm gün zorlu hava şartları altında çalışan mahkûmlar taş taşımak, çukur kazmak ve tüm bunlara ilaveten günde yirmi adet sinek yakalamakla yükümlüdür. Ada yeryüzündeki cehenneme dönüşür. Megafonlardan tehlikeli bir durum olan sineklerin diğer bir deyişle pisliğin arttığı ve bunun için tek çözümün onlardan yani sineklerden adanın ilelebet arındırılması gerektiği konusunda duyurular yapılır. Arınma kavramı burada ayrı bir nitelik barındırır, sineklerle mücadele arınma istekliliğinin bir ölçütüdür. Baskı ve yıldırı mekanizmasının diğer bir örneği olan sinek avı süreci ile, kurguda oluşturan, tecrit veya bir toplama kampında, var oluş nedeni yakalamış oldukları sineklere indirgenen, kişiliksizleştirilmiş, mahkûmların hayatta kalabilme nedenine dönüşür.

Eserin ilerleyen bölümlerinde sinek avlama eylemi, mahkûmlar arasında güvensizlik ortamı yaratmakta, sinek hırsızları ve sinek satıcılarına sebep olmaktadır. Sürekli olarak megafonlardan konuşan yetkililer insanlar üzerinde bir baskı kurmaktadır. Sinek toplama eylemi sembolik olarak “ruhların temizlenmesi” ile ilişkilendirilmektedir. Arınmayı ve ıslahı içeren bir seferberlik başlar. Ağır günahlardan ruhların temizlenebilmesi ve ahlaki olarak yeniden yapılanma mahkûmların günlük olarak yakaladıkları yirmi adet sinek ile ölçülecektir.

Adada megafonlardan sürekli olarak yapılan konuşmalar, mahkûmları ıslah etmek üzere sistematik olarak kullanılır. Kimi zaman mahkûmların pişmanlıklarını dile getiren konuşmalara da yer verilir. Bazı durumlarda sabahın erken saatlerinde çocuk masallarını andıran kötü güçlerle savaş konu edilir ve böylelikle mahkûmlar üzerinde tüm gün etki sağlanır. İşkence gören mahkûmlardan bazıları akıl sağlığını kaybeder. Franghias, eserde despotik rejimlerin baskısı sonucunda sakatlanmış ve akli dengesini kaybetmiş insanlara dikkat çeker:

“Diğerlerinden farklı olmayan, iyiliğin güçlerinin, şeytanlara boyun eğdirmeye çalıştığı gecelerden biriydi. İşte o gece, yetkili organlar onun istekli olmadığına, şiddetini artıran bir başkaldırıyla hareket ettiğine kanaat getirmişlerdi. Konuşmacı avazı çıktığı kadar bağırırken, ona daha etkili bir şekilde

vurdular. Bu vuruş üzerine iki büklüm oldu. Anlaşılan bel kemiğine veya başka noktasına çok kötü bir darbe almıştı. Ondan sonra ne mi oldu? Menisini tutamıyordu. Günlerce, aile mezarında tek başına ve yarı felçli bir halde kaldı. Megafonun gece gündüz, hemen yanı başında, dur durak bilmeden ahlaki “ıslah” ve “yok etme” den söz ettiğini duyuyordu.”¹⁶.

Megafonlardan akşamüzeri kahramanlık şarkıları ve marşlar çalınır. Mahkûmları sakinleştireceği düşünülen bu eylem mahkûmlara işkence gibi gelir. Adada sürekli olarak mahkûmların itirafta bulunması istenir. Yetkililerden bir tanesi, mahkûmların hayallerinin kötü düşünceler barındırdığını iddia eder, bu şekilde yetkili hayalleri de ölçmeye tabi tutar. Adada en zor olan işlerden biri de taş taşımakla yükümlü olan mahkûmlardır. Bu mahkûmlar taş taşırken sinek yakalamakla da yükümlüdür. Mahkûmlardan biri taşı düşürür ve parmağı ezilir fakat yine de gördüğü sineği yakalamaya çalışır. Taşı düşürüp ayak parmağı ezildiği halde sinek avı peşine düşen mahkûm, yetkililer tarafından fark edilir ve karşıdaki bir tepeye çıkararak elinden taşı düşürdüğü için “aptal”¹⁷ diye haykırması istenir.

Adada yaşamın iki temel ölçütü olan taşlar ve sinekler mahkûmların yaşamlarının en temel iki ögesi haline gelir. Yirmi sinek yakalayamayan bir mahkûm, sinekten daha değersizdir. Tecrit adasında bir sineğin değeri bir mahkûmun hayatıdır. Mahkûmlar taş kesilmiş çevrelerine dikkat etmezler. Dağlardan sürekli bir yankı gelir, bu yankı mahkûmların itiraflarıdır. Taşı elinden düşürdüğü için aptal olduğunu haykıran mahkûmun sesi herkesin dikkatini çeker. Dağlarda haykıran mahkûmların itirafları gibi mahkûmların fiziksel özellikleri de birbirine karışır. Herkesin yüzü benzerdir, herkes umursamazdır ve herkes anonim bir kişiliğe bürünür.

Mahkûmlar yemeklerini olabildiğince hızlı bir şekilde yemelidir. Arta kalan zamanda ise daha fazla sinek avlamalı diğer bir deyişle ıslah olma yolunda kötülükle mücadele etmelidirler. Bazı mahkûmlar sinekleri yaşam felsefesi haline dönüştürür. Yaşamın temel ilkesi olarak algıladıkları sinekler üzerine sineklerin uçuş hızı ve yakalanma ihtimalleri arasındaki ilişki hakkında önerilerde bulunurlar.

Distopik Bir Adada Fareler

Sineklerle birlikte fareler de adayı istila eder. Sinekler gibi farelerde mahkûmların var oluşu nedenine dönüşür. Eserde, farelerin adanın gerçek

¹⁶ Age. s.25.

¹⁷ Age. s.45.

işgalcileri olduğu ve insanlardan korkmadıkları anlatılır. Bazı durumlarda mahkûmlar akşam yemeklerini farelerle paylaşmak zorunda kalır ve bazı geceler fareler mahkûmların ellerini, kulaklarını ve burunlarını kemirir:

“Farenin dişi tatlıdır, ısırığı hissetmezsin. Dediklerine göre, dişini geçirirken süzülen bir uyuşturucu, vücudunun o bölgesini uyuşturur. Bir iğneden farksızdır bu, böylece fare ısırmaya devam eder. Pek çok kişinin kemirilmiş, yarım bir kulakla ve bazılarının da eksik bir ayak parmağıyla uyandıkları yalan değildir. Anlaşılacağı gibi tehlike inanılmaz derecede büyüktür! Bu nedenle pek çok kişi ayakkabıyla uyumakta ve tepeden tırnağa sıkıca sarılmaktadır. Ancak yine de burnunu yiyebilir ve tenine ulaşınca kadar battaniyeyi delebirlirler. Yazın, sıcağın dolayısıyla, battaniyeye bürünemezsin. İşte o zaman, aç kalmış bu canavar çok daha kolay doyar. Özellikle kulakları kıtır kıtır yerler. Garip olan hiç kan akmasıdır. Uyuşturucusu, zehri ve salyası, hepsi birlikte yarayı kapatır.”¹⁸

Yetkililer adada fare istilasını sone erdirmek için “operasyonlar” düzenler fakat uygulanan yöntemler çözümsüz kalır, “açıkta on fare” görülüyorsa yerin altında “bin tanesi”nin dolaştığı düşünülür. Mahkûmlar sinekler üzerinde olduğu gibi fareler üzerinde de incelemeler yapar. Farelerin türleri ve görevleri üzerine birbirlerinden ayrılan önemli özelliklerini ortaya çıkarırlar. Eserde, fareler hakkında mitler üretilir. Mahkûmlar arasında mitoloji bilgisi olan bir mahkûm ise tüm farelerin liderlerinin “Smintheus”¹⁹ olduğunu söyler ve hatta fare tanrısı için anıt bile dikilmesi gerektiğinden söz ederler. “Kimlerin adına anıt dikilmedi ki!”²⁰ cümlesiyle de fareler üzerinden yönetim eleştirilir. Kolera salgınlarından önce var olan “Smintheus”un, öfke ve intikam duygusuyla fareleri görevlendirerek insanlara kolera salgını göndermiş olabileceği de mahkûmlar arasında fareler üzerine yapılan çıkarımlardan en güçlü olanıdır.

Toplumsal hayatın gereği olan kilise, yol, hastane, köprü, hapishane ve tiyatro gibi binaların inşası ayrı bir önem taşır. Bu yüzden sistemin isteği üzerine mahkûmlar daha da hızlı çalışmalıdır. Adada heykel çalışmalarına da ayrı bir önem verilir. Heykelsiz bir adadaki çıplak kayalar yaşamın değerini düşürebilir ki yetkililer yaşamın değersiz olduğu düşüncesi

¹⁸ Franghias, age. s. 58-59.

¹⁹ Smintheus: “Kolera salgını yayan farelerin tanrısıdır. Aynı zamanda, Tanrı Apollon’a “İlyada”da verilen bir ad ya da sıfattır.” bkz. age. s. 61.

²⁰ Age. s. 61.

izlenimi bırakmak istemez. Tüm gün zorlu koşullar altında çalışan mahkûmlar, gündüzleri sinek avına çıkar, geceleri ise istilacı farelerle savaşıyor. Bu şekilde ebedi olan günahlarının bedelini ödeyebilirler. Adada mahkûmların değeri yoktur, insanın gözüne kaçan bir kum tanesi bile değerlidir. Varoluş sebepleri en yüce hedef olan inşaat projelerinde daha hızlı bir şekilde çalışmaktır ve yeni nesillere bırakmakla zorunda oldukları bir miras vardır. Hızlı çalışmayan mahkûmların gösterdikleri çalışma temposu diğer bir deyişle isteksizlikleri arınmaya, en yüce hedefe ulaşmaya gösterdikleri bir direniştir.

İnşaat işlerinden sorumlu ustabaşılardan biri işlerin yavaş ilerleyişinden dolayı cezalandırılır. Efsanelerin ve mitlerin hala canlılığını koruduğunu gösteren Franghias, ustabaşının cezalandırılması ile ilgili “Arta Köprüsü” deyimini kullanır.²¹ Bu köprünün “Arta Köprüsü” olmaması için yetkililer ustabaşını sorgular ve köprü projesini geciktirmeye çalışmasının nedenleri incelenir. Sorgu boyunca ustabaşı susar fakat yetkililer onu kasıtlı olarak eylemi geciktirdiği için kafes cezasına çarptırır. Öncesinde eğitici olması gerekçesiyle bir tören düzenlenir, herkes kasıtlı geciktirme eyleminin sonucunu bilmelidir. Efsanedeki gibi inşaatın temeline gömülmeyen ustabaşı, dikenli tel bir kafes içinde, ayakta durabilecek darlıkta, karşı bir tepenin üzerinde sıcaklığa ve rüzgâra karşı hapsedilir. Yetkilendirilen bir mahkûm ona uzaktan su ve ekmek atmakla görevlidir.

Adada farelere karşı savaş devam ederken, mahkûmlardan bazıları fareleri fırtınayı haber eden “barometrelere” benzetir. Buna göre fareler veba ve kolera gibi salgın hastalıkların insanları etkilemesinden önce telef olarak salgın hastalıkların ön habercisi olurlar. Diğer mahkûmlar ise fareler tarafından parçalanıp öleceğinden korkar. Yetkililer gün geçtikçe artan fareleri imha etmek için yeni uygulamalar başlatır. Adanın her tarafı kireçlenecek, temizlik daha özenli yapılacak ve diğer uygulamalarla birlikte, denetim ve gözetim genel seyrinden daha katı olacaktır. Franghias, farelerle mahkûmlar arasında bir ilişki kurar. Yönetimin fare istilasına karşı verdiği mücadele başarısız olur, ama kanunlar gereği, her türlü fare yok etme

²¹ Arta Köprüsü, “Yunanistan’ın Arnavutluk sınırı boyunda kalan Epir bölgesindeki Arta kentinin yakınlarında yer alan Arathos nehri üzerindeki köprüdür. Köprü, aynı adı taşıyan efsanevi bir halk türküsü dolayısıyla meşhurdur. Efsaneye göre bu köprünün yapımında, bir ustabaşının yönetiminde 1300 inşaat işçisi, 60 kalfa ve 45 usta görev almıştı. Gündüz inşa ettikleri köprünün temellerini sabah geldiklerinde yıkılmış olarak bulmuşlardır. Bir kuş, insan sesiyle köprünün temellerinin oturması için ustabaşının eşinin kurban edilmesi gerektiğini söyler ve ancak bu yapıldıktan sonra köprünün inşası gerçekleşir. Yunancada yapımı geciken ve bir türlü bitmeyen mühendislik projeleri (köprü, baraj, vb.) için “Arta Köprüsü” bir deyim olarak kullanılmaktadır.” bkz., Franghias, age. s. 65.

operasyonu düzenlenir ve sonuçta ada farelerden arındırılmaz, bu noktada yazar, fareler gibi mahkûmların da bitmeyeceğini, her türlü mahkûmlara karşı yürütülen arınma operasyonlarında, mahkûmların ancak sözde yok olabileceğini gösterir.

Distopik Bir Mekân, Makronisos Adası

“Vebe” romanında bahsi geçen adanın ismi bilinmez fakat bahsi geçen mekânın Makronisos Adası olduğu düşünülür. 1950-1952 yılları arasında tutuklu olarak Makronisos Adası’nda bulunan Franghias, burada yaşadığı zorlukları, “Vebe” romanında kurgular. Yunanistan İç Savaşı ve sonrasında komünist mahkûmların kapatıldığı bir ada olan Makronisos, Yunanistan siyasi tarihinde de ilk “toplama kampı”²² olarak tanımlanır. Makronisos Adası aşırı sıcaklık ve şiddetli sert rüzgarları gibi olumsuz hava koşullarına sahiptir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında sefalet ve kıtlıklarla birlikte rejimin yoğun baskısıyla Yunanistan’da mahkûmlara işkenceler yapılır. Bu süreçte bir tecrit mekânı olarak kullanılan Makronisos’ta altmış bin komünist mahkûmun zor koşullar altında yaşam mücadelesi verdiği ve bu mahkûmlardan çoğunun kampta²³ öldüğü, sağ kalan mahkûmların ise sakat kaldığı ve akıl sağlığını kaybettiği kaydedilmiştir.²⁴

Yunanistan İç Savaşı ve Makronisos Adası

İkinci Dünya Savaşı’na zemin hazırlayan süreç Birinci Dünya Savaşı’nın sonucunda yenilgiye uğramış ülkelerde kurulan baskıcı ve otoriter yönetimlerle meydana gelen bloklaşmadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Yunanistan da kendi içerisinde iç savaş yaşar. 1936-1941 yıllarında Yunanistan’ı dikta rejimiyle yöneten İoannis Metaksas,²⁵ ülkesinde sol

²²Nur Batur, Binlerce Yunanlı Geçmişle Yüzleşmek İçin Makronisos Adası’na Koştı, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/binlerce-yunanli-gecmisle-yuzlesmek-icin-makronisos-adasina-kostu-173874>, (ET: 23.03. 2019).

²³“Aslında, başlangıçta Makronisos’tan kimsenin haberi yoktu. Ta ki EuangelasMaheras adındaki bir gazeteci de adaya götürülüp burada üç ay kalıncaya kadar. Maheras kurtulduktan sonra Mahi gazetesinde “Mavi-Beyaz Demirperde’nin arkasında neler oluyor?” başlığıyla Makronisos’u anlattı. Böylece adadaki toplama kampına çok uygun bir ad takılmış oldu. İktidardaki Plastria hükümeti, kampın varlığını yalanlamaya çalıştı ama daha sonra kabul etmek zorunda kaldı. Böylece sadece Yunan halkı değil bütün dünya, Yunanistan’da gizli bir toplama kampı olduğunu öğreniyordu.” Akt. Nur Batur, agh.

²⁴ Nur Batur, agh.

²⁵ “İkinci Dünya Savaşı’nın çıkmasından kısa bir süre önce Yunan siyasetinde yaşanan bir diğer önemli gelişme, 1936 yılında General İoannis Metaksas’ın başbakanlığa atanması ve dikta rejimi kurması olmuştur. Çağdaşlarının otoriter ve hatta totaliter yönetim şekillerinden etkilenen Metaksas’ın iktidarlık döneminde, Yunan solu baskı altına alınmış, Anayasanın temel maddeleri yürürlükten kaldırılmış, siyasal partiler kapatılmış, basına çok sıkı bir sansür

görüşlülerin hareketlenip direnişe geçmesine sebep olmuştur. 1940'lı yıllarda Yunanistan; İtalya, Almanya ve Bulgaristan tarafından işgal edilir ve aynı zamanda ülkede sağ-sol çatışmaları başlar. İngiltere ve ABD sağ kesimi desteklerken, Sovyetler Birliği sol kesime destek vermemiş, sağ-sol çatışmaları iç savaşa dönüşmüş ve komünistlerin yenilgisiyle sonuçlanmıştır.²⁶ Yunanistan'da iç savaş sırasında 185 bin civarında insan ölmüştür. Resmî verilere göre, 38 bin 839 komünist partizan öldürülmüş ya da yaralanmış, 20 bin 128'i esir alınmıştır. Hükümet ordusunun kayıpları ise 55 bin 528'e ulaşmıştır. 65 binden fazla komünist ve destekçisi ile diğer militanlar Yunanistan'ı terk etmeye ya da sosyalist ülkelere sığınmaya zorlanmış, 20 bini vatandaşlıktan çıkartılmış, 40 bin kadar sol görüşlü, Makronisos gibi toplama kamplarına ve ceza evlerine gönderilmiştir.²⁷

Distopik Bir Adada Mahkûmlar; “Tahripçi”, “Sabotajcı”, “Ürkek” ve “Heyecanlı”

İnsan onurunun ayaklar altına alındığı Makronisos adasında mahkûmların varlığını ortaya koyan isimleri yoktur. “Tahripçi”, “Sabotajcı”, “Ürkek” ve “Heyecanlı” gibi isimler taşıyan mahkûmlar sistematik olarak kişiliksizleştirilmişlerdir. Adada intihar etmek en büyük günah olarak kabul edilir ve intihar teşebbüsünde bulunan mahkûmlar en ağır cezalara çarptırılır. Mahkûmlardan biri gördüğü bir sineği yakalayabilmek için farkında olmadan kireçlenmiş taşların üzerine basar, bu durum bir yetkili tarafından fark edilir. Mahkûm hata yaptığını söylese de yetkili, “her şeyin hatayla”²⁸ başladığını söyler:

“Yaptığı şey suçüstüne giriyordu. Şu anda kurumuş olan ve uzun süre önce, bir gün gelir de kök salıp yeşerir ümidiyle,

konulmuş, parti liderleri tutuklanmış ve sürülmüştür. Polis, üniversitelerde dersleri izlemiş, hocaları gözetlemiş ve okul kitapları rejimin düşüncelerine göre yeniden düzenlenmiştir. Başbakan Metaksas, iç politikada baskı rejimi kurarken dış politikada, ülkesini yaklaşan savaştan korumak adına pek çok girişimde bulunmuştur. 1939 yılında patlak veren İkinci Dünya Savaşı, her ne kadar ilk aşamada Yunanistan'ı etkilememiş olsa da 1940 yılına gelindiğinde İtalya'nın yayılmacı politikasına dur diyememiş ve kendini bu savaşın içinde bulmuştur.” bkz. Pınar Selçuk Özgür, “Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S:27, (Güz 2015), s. 101-129.

²⁶ Pınar Selçuk Özgür, agm. s. 101-129. Ayrıca bkz. Richard Clogg, Modern Yunanistan Tarihi, Çev: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

²⁷ Pınar Selçuk Özgür, *Anılarda Yunanistan'da İç Savaş*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 2013, s. 102; Ayrıca bkz. Fuat Gökçürk, *Komşuda İç Savaş Yunanistan'da Yurtsever Direnişin Öyküsü*, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2008.

²⁸ Andreas Franghias, age. s.27.

ancak boşa çıkan bir iyimserlikle dikilmiş olan bir fidanın çevresine şaşkıncu bir özenle dizilmiş beyaz küçük taşlara acımasızca basmış ve onları dağıtmıştı. Kuralları ihlal eden bu adam, ilk sineğinden dolayı kapıldığı zafer sarhoşluğu nedeniyle, kireçlenmiş çembere hala basmaya devam ettiğinin farkında değildi. Her ihlal, iki kablonun birbirine dokunması sırasında çıkan kıvılcım gibi anında kaydedilmektedir. Suçun isnadı ise rüzgârla, ışıkla ya da daha hızlı bir araçla, anında gerçekleşmekteydi.”²⁹.

Franghias eserde, yönetimin burada ağaç yetiştirme projesini eleştirir. En yüce hedef olan çalışma arzusuyla birlikte mahkûmlar adayı gelecek nesiller için yeşillendirmek zorundadır fakat aynı zamanda gelecek nesiller, şu anki neslin yok edilmesiyle oluşacaktır. Adada akşamüzerleri “ahlaki” ve “ruhsal” uslandırma toplantıları yapılır. Bu toplantılarda mahkûmlar kimin konuştuğunun farkında değillerdir. Yalvaran bir ses sürekli olarak günahları için affedilmeyi tekrarlar. Bu yalvarışta önemli olan ne söylendiği değildir, önemli olan insanın “edebi bağlılık dersini” tekrarlaması için hazır bulunur durumda olmasıdır.

Vadi cezası, cezalar arasında en hafif olanıdır. Yönetim tüm suçluların aynı şekilde cezalandırılmaması gerektiğini düşünür. Vadi cezası sıcak havayla birlikte mahkûmları zorlar; sabahın erken saatlerinde vadiye gitmek için yokuşu tırmanan mahkûmların kendilerini “nitelendiren özelliği” yüksek sesle söylemeleri gereklidir: “*Ben sefil bir sabotajcıyım.*”, “*Sinsi şakşakçı.*”, “*Ben ahlaki açıdan ıslah olmaz biriyim.*”, “*Olan bitene suç boyutunda ilgisizlik gösteriyorum.*”, “*Hastalıklı bir inat ve kısır bir egoizm gösteriyorum.*”³⁰. Mahkûmlara bu şekilde ne kadar değersiz bir varlık oldukları her gün hatırlatılmış olur. Mahkûmlardan bazıları taş taşırken, taşla birlikte düşer. Eserde mahkûmun birinin taşıyla birlikte düştüğü ve onu düştüğünü gören mahkûmların onu yerden kaldırmaya çalıştıkları anda, “*Taşlarla birlikte gömün!*”³¹ diyen bir sesin tüm vadide yankılandığı belirtilir. Bu emri reddeden mahkûmlar ise cellat olmayacaklarını dile getirirler fakat kim bu mahkûmu gömüp cellat olmak istemiyorsa onu hastaneye kadar sırtında taşımakla yükümlüdür:

“Taşıyıcı, duvarın dar zemini üzerinde yavaş ve dikkatlice yürüdü, bir yandan da güçlükle sırtındaki ağır yükü taşımaktaydı. Başka bir alçak duvarı geçti. İlerledi. Ardındaki

²⁹ Age. s. 77.

³⁰ Andreas Franghias, age. s. 93.

³¹ Age. s. 127.

değnek onu uçurumun kenarına doğru itiyordu. Vadi boyunca tüm güzergâhı tamamladı ve geri döndü. Ardındaki değnek onu uçurumun kenarına doğru itiyordu. Vadi boyunca tüm güzergâhı tamamladı ve geri döndü. “Daha fazla devam edemeyeceğim,” dese, onu günlerce aynı yerde bırakırlardı. Pek çok kişi, “tek başlarına, düşünceleri için” bir ya da iki gece boyunca bir yere terk edilmişti. Bazı durumlarda bu metodun etkili olduğu ortaya çıktı.”³².

Eserde, gündelik olarak taş taşırken düşen mahkûmlar olur. Ölüme terk edilmekten korktukları için kendilerini zorlayarak ayağa kalkar ve bilerek yorgun numarası yaptıklarını itiraf ederler. “Düşünme fırsatı” cezası ise cezaların en ağıridir: dikenli tellerden örülmüş bir kafeste, kayalıklarda veya tepelerin başında tek başına bırakılır. Görevliler, bir mahkûmun dikenli kafes içinde günlerce yaşadığına tanık olurlar. Bir türlü ölmeyen mahkûma daha farklı sistematik cezalar uygulanır fakat mahkûm ne ölür ne de adada her mahkûmun imzalamakla zorunlu olduğu “itiraf” belgesini imzalar. Sonunda, kazığa bağlanıp, kayaların arasına sabitlenen mahkûm denizin sert dalgalarına terk edilir ve ölüm raporu hazırlanır. Yetkililer ona cenaze töreni hazırlar böylelikle diğer mahkûmlara eğitici bir ders verilmek istenir. Görevliler cesedi almak için geldiklerinde mahkûmun ölmediğini görürler. Resmi kayıtlara göre ölü olan bu mahkûmun denek olarak kullanılmasına karar verilir. Resmi olarak ölü olan mahkûm bir kafese kapatılır ve “*insan organizmasının direncini laboratuvar ortamında ölçmek üzere*”³³ direnç testleri uygulanır:

“Bu durumlarda, kafes her gün daha fazla daraltılır ve öyle bir an gelir ki denek ayakta durmak zorunda kalır ya da isterse dikenli tele yaslanır. Daha ileri aşama ise, kişinin bu halde çıplak bırakılması ya da çıplak ve sırtında bir yükte öylece durmasıdır. Başka kafeslerde, sınırlama enine değil boyuna yapılmaktadır. Tel, bir çatı gibi iner ve denek her zaman yere uzanmış halde kalır.”³⁴.

Adada farklı ceza ve işkence metotları mahkûmları ıslah etmek için tek bir amaç doğrultusunda uygulanır. Bir dağın zirvesine bir anıtın dikilmesine karar verilir, dağın tepesine taşlar taşınır fakat gerekli olan suyu taşıyabilmek için kova ya da variller yerine mahkûmlar suyu ağızlarında taşırlar. Dik yamaç ve aşırı sıcaklık bu eylemi zor kılmasına rağmen

³² Age. s. 130.

³³ Age. s. 165.

³⁴ Age. s. 167.

mahkûmlar bedenlerini zorlar. Eserde geçen diğer bir uygulama ise yeni denetimcilerin değerlendirme sınavlarında mahkûmları denek olarak kullanmalarındır. Yürütülen sınavlarda aday denetimciler mahkûmlar üzerinde sözlü ve fiziksel işkence uygular. Bazı mahkûmlar fiziksel şiddet karşısında çözülmez ve bu tür durumlarda psikolojik şiddet uygulanır. Sarı külahlı olarak bilinen bir mahkûmun yıllardır üzerinde uygulanan şiddete cevap vermediği görülür. Yetkililer bu mahkûmun direnç noktasının bekletilmek olduğuna karar verirler ve mahkûm kurgunun sonuna kadar bekletilir.

Distopik Bir Adada “Skopolamin”

Tüm mücadeleye rağmen ada fare istilasından kurtulamaz. Durumun ciddiyeti karşısında yetkililer tüm adaya zehirli yiyecekler yerleştirir ve tüm ada zehirle çevrelenir. Sonrasında farelerin zehirli yiyecekleri yemeleri ve tüm adanın fare ölüleriyle kaplanması beklenir fakat fareler zehirli yiyecekleri yemelerine rağmen ölmezler. Bu durum karşısında yetkililer, farelerle savaşı kaybederler ama kurumsal bağlamda fareler imha edilir. Megafonlardan ise farelere karşı verilen savaşta başarıdan söz edilir. Adada farelerden söz edilmesi yasaklanır fakat zehirli yiyecekler yiyen bazı ölü fareler su deposunda bulunur, zehir adanın her köşesindedir. Franghias, fare istilası ve yetkililerin onlara karşı verdiği savaşı bir metafor olarak kullanır. Fareler aslında tutuklu mahkûmlardır, mahkûmlara karşı yürütülen baskı, işkence ve şiddet ile farelerin imha savaşını özdeşleştirerek kurumsal olarak farelerden ve mahkûmlardan kurtulmanın gerçekleştiğini ama fareler gibi mahkûmların da tam olarak yok olmadığını gösterir.

Romanda, megafonlar sistemli olarak kullanılır. Megafonlardan yapılan duyurular, yaklaşan tehlikeyi gösterir ve megafonlar gibi adanın hava durumu da yaklaşan tehlikenin habercisidir. Fareler için yayılan zehir tüm adanın havasında “narkoz” etkisi yaratır. Yetkililer bazı mahkûmları dağlara “yaban kedisi” toplamak üzere gönderir. Fare zehri etkili olmadığı için fareleri imha etmek için eski bilindik uygulamalara dönülür. Sarı külahlı mahkûm, limanda yüklerini boşaltan gemileri seyrederken, büyük bir sandığın üzerinde “Skopolamin” yazısını okur. Farklı bir mahkûm ise “Skopolamin”in ne olduğunu sorar:

“Skopolamin bir ilaçtır. Akıl hastalarına enjekte edilir ve onların gevşemesini sağlar. Akli dengesizliği tedavi etmez, hastayı etkisiz hâle getirir ve sınırlarını yatıştırır.’ dedi sakın bir şekilde. Bu ilaç hakkında tesadüfen bir şeyler duymuştum. ‘Anladım’ dedi diğeri elektrik çarpmış gibi birden gözden kayboldu. Külahlı hayret içinde gülümseyerek ‘İlaçtan korktu.’

dedi. Bir başkası, ‘Hayır, miktarından korktu. Koskoca bir sandık!’ dedi Külahlı, ‘Demek ki ihtiyaçları var.’ dedi ve uzaklaştı.”³⁵.

Adada kullanılan metotlardan birisi de mahkûmları birbirine düşürerek, herkesin birbirinden şüphelendiği bir güvensizlik ortamının yaratılmasıdır. Sarı külahlı mahkûm, diğer mahkûmlar tarafından casus olmakla suçlanır. Casus olmakla suçlanan mahkûm “deforme olmuş bir yüzle” ve “cansız gözlerle” diğer mahkûmlara bakarken ani hareketle koşmuştur, bağırıp çağırıştır; “*Tüm dünya bir pislikten ibaret! Güneş bir kaz gözü! Ben martuların lideri ve bir deniz kestanesinin yardımcısıyım!*”³⁶ diyerek dans eder. Mahkûmlar tedirgin olur ve külahlıya verilen “zehrin onu beyninden vurmuş” olduğunu düşünürler. Yaşanan “hezeyan”dan sonra mahkûmla konuşmaya çalışanlara verdiği cevaplar mahkûmun akli dengesini kaybettiğini gösterir:

“Her şey senin olsun. Sana üzerimdeki tüylerden bir kanat tüyü hediye edeceğim, bunu şapkana tepelik olarak koy! İstemiyorsan, bir altın düğme vereceğim! Kan nereden mi çıktı? Bunun cevabı çok basit, benim kanımdı. Aklını mı yitirdin de sana güven duyulmasını istiyorsun? Sende kalsın, ayna gibi ona bakarsın. (...) Toynaklarıyla derisini yüzüyorlardı, kılıcı andıran yüzgeçleri ve kabukları tenini parçalıyordu. Demek ki konu dışıyım, fakat ben rüzgâr konseyine şikâyetle bulunacağım ve bana hak verecek...”.

Adada huzurlu günler devam eder, geceleri feryat sesleri duyulmaz olur. Yeni yol projeleri planlanır, bunun için müdür de yapılan toplantıya katılır, ısrarcı bir mahkûm, müdürle konuşmak ister, engelleri aşar, müdürün “*gözlerine sonsuz bir şefkatle bakarak yaklaştı ve ona katırtırnağı dalını*”³⁷ takdim eder. Sonra, “*Dün akşam gelmedin sevgilim! Bakışının bana hayat vermesi için bekledim seni, ey gökyüzünün ışığı...*”³⁸ diye konuşan mahkûm engellenmeye çalışılır, fakat mahkûm “sevgilisine bir buket” vermek için çabalar. Adada bu durum giderek artar, akıl sağlığını kaybeden mahkûmlar, gün geçtikçe “salgın bir hastalık” gibi artış gösterir. Mahkûmlar farelerden dolayı “kolera” olacaklarını düşünürken şimdi daha farklı bir bulaşıcı hastalıkla karşı karşıya kalırlar. Son günlerde mahkûmlar arasında bir salgın hastalığın tüm adayı kapladığından söz edilir. İslah amaçlı kullanılan “Skopolamin” etkili olmuştur ve mahkûmların birçoğu akıl sağlıklarını yitirmiştir. Her

³⁵ Andreas Franghias, age. s. 212.

³⁶ Age. s. 215.

³⁷ Age. s. 218.

³⁸ Age. s. 218.

durumda, adada sinirsel veya ruhsal hastalık hakkında konuşmak, şaka yapmak yasaklanır.

Tarihte meydana gelen tüm salgın hastalıklar da öncelikle huzurlu olan şehirlerde baş göstermiştir. Veba salgınlarında olduğu gibi, hastalanan mahkûmlar ani bir şekilde, dışarı çıkıp, kapalı bir alanda gibi aşağı yukarı turlar atar. Bu gibi durumlarda, ada yönetimi hasta mahkûmları “gözetim” altına alır. Bazı hasta mahkûmlarda “deformasyona” uğrama, bazılarında “morluklar” saptanırken bazı mahkûmların ise gözlerini “taşa dikip” kaldığı görülür, bunun yanı sıra “sinirleri gerginleşen” mahkûmlar çılgık çılgılığa başırır.

Adaya yeni mahkûmlar geleceği söylenir fakat eski mahkûmların dosyaları belirsiz olarak kalır. Dosyası belirsiz kalan mahkûmlar ani bir “kasırgaya” maruz kalır. Adada yeni mahkûmlar için uygulanacak operasyonlara eski mahkûmların da tabi olacağı söylentisi yayılır. Adaya yeni gemiler yanaşır, gemilerden yeni mahkûmlar iner, eski mahkûmlardan yaralı ve akli dengesi bozuk olanlar bindirilir. Yetkililer bu geçidi de eğitici olması bakımından tören havasında mahkûmlara izletir. Adada işkenceler tekrar başlar, “canavarları ve dalgaları yenen” mahkûmu, “cellat olmayı” reddeden mahkûmu ve diğer tüm “hücre hapsindeki mahkûmları ve yeni gelen mahkûmları sahile yeni bir operasyonla toplarlar:

“Oraya, sandıkların içinde dağda yakaladıkları yaban kedilerini de getirdiler, sonra getirdikleri kişilerin her birini birer kediyle birlikte bir çuvala soktular, çuvalın ağzını kalın bir iple bağlayıp kediye vurmaya başladılar. Sonra çuvalı denize daldırıp çıkardılar ve bunu defalarca tekrarladılar.

Gizli saklı yapılan bu operasyonlar hakkında çok şey söylendi. Gerçek şu ki o inanılmaz insanlar hayatta kalmayı başardılar.”³⁹.

³⁹ Andreas Franghias, age. s. 224.

Sonuç

Franghias, eserin sonunu hayatta kalan, kalmayı başaran insanlara atıf yaparak bitirir. Adada cehennem hayatı yaşanır, eserde bir mahkûm “*cehennem olmaksızın cennet her türlü ahlaki anlamını*”⁴⁰ yitireceğini söylerken cehennemi, cennete götüren bir yol olarak düşünür. Adada uygulanan baskı ve yıldırı, ağır cezalar, dikenli tellerden örülmüş hücre kafesleri gibi fiziksel şiddetle birlikte; her gün beyan edilen pişmanlık cümleleri ve ne kadar değersiz olduklarını bağrımları gibi psikolojik şiddet ve ıslah olmayan mahkûmlara uygulanan zehirleme girişimleri, tüm bunlarla beraber yaşanan fare istilaları, sürekli psikolojik baskıyı tetikleyen megafon, adanın sert rüzgârı ve aşırı sıcakları, bunların ötesinde kişinin varlığının, öz benliğinin yok edilmesi sonucunda çıldıran mahkûmlar en sonunda kendilerini dışarıya atarak, haykırarak, acılarını ifade ederler. Roman, “Veba” ismiyle Türkçeye çevrilir fakat bir veba salgını kurgusu değildir. Veba salgınları bir dönem dünyayı, dengeleri altüst etmiş, toplu insan ölümlerine yol açmış, insana insan olduğunu unutturmuştur. Adada da bu salgınlarda yaşanan hezeyan, iktidarların yürütmüş oldukları baskı ve yıldırı, sistematik işkencelerin yıkımı⁴¹ veba salgınlarında yaşanan felaketten farklı değildir.

Kanunların ilahi yasalar hükmüne dönüştüğü ve bürokratik kontrolü merkeze alan distopik kurgularda insanın doğası gereği en temel ihtiyaçları bile izinlere bağlıdır. “Veba” romanında su içebilme eylemi özel yasalara bağlanmış ve bu eylem için izin istemenin bir cesaret göstergesi olarak değerlendirildiği gösterilir. Günlük yaşamda hâkim olan güvensizlik ve korku, distopyan kurgularda, insanların belirli bir süre sonra, uygulanan baskı ve yıldırı metoduyla, sorgulamadan kanunlara uyma eylemini eleştirir. Eserde kimlikler unutulur, yüzler ve sesler benzer hale gelir, bir mahkûma ismi sorulur fakat mahkûm, ismini hatırlamaz ve ismini unuttuğunu ve yıllardır ona ismini kullanmadığını açıklar. Distopyan kurgularda kişisel ve fiziksel özellikleri yok edildiği ve bazı durumlarda kontrol mekanizmasının sağlanması adına bir takım uyuşturucu maddelerin insanlara verilerek, geçmişe dair, kimliklerinde yok edildiği eleştirilir. “Veba” romanında mahkûmlara verilen uyuşturucular sonucunda bazı mahkûmların akıl sağlığını kayb ettikleri kurgulanır. Eserin ismini veba

⁴⁰ Age. s. 205.

⁴¹İrmak Zileli, Andreas Franghias, Dün Karanlıkı Ya Gelecek! <https://www.insanokur.org/veba-limos-andreas-frangias-dun-karanlikti-ya-gelecek/>(ET: 10.05. 2019). Ayrıca romanın veba salgını bağlamında okunabilmesi için bkz. Serdar Yıldız, İsimsiz İnsanların İsimsiz Cehennemi, <http://www.olumsuzoykuler.com/anasayfa/andreas-frangiasin-vebasi/> (ET: 08.03. 2019).

olarak nitelendiren, Franghias, veba hastalığına dikkat çeker, hastalık salgın halini alır, salgın yayılmış tüm dünyayı etkiler hale gelir, fakat kurguda veba salgını görülmez, salgın bir metafor olarak, insanlığı etkileyen bürokratik rejimlerin uyguladığı baskı ve yıldırımın sonuçlarını tartışır.

Kaynakça

- Akın, Haydar, *Antik Çağ'dan Yeni Çağ'a Delilik, Melankoli ve Cinlenme: Avrupa'da Aykırı Olma Halleri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2014.
- Batur, Nur, *Binlerce Yunanlı Geçmişle Yüzleşmek İçin Makronisos Adası'na Koştun*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/binlerce-yunanli-gecmisle-yuzlesmek-icin-makronisos-adasina-kostu-173874>, (ET: 23.03. 2019).
- Bezel Nail. *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, İstanbul: Say Yayınları, 1984.
- Bezel, Nail. "Ütopyalarda ve Karşı Ütopyalarda Aklın ve İnsanın Durumu ve Kapsamı", *Varlık Dergisi*, S: 1026, (1993), s. 17-25.
- Clogg, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, Çev: Dilek Şendil, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Çelik, Ejder, "Distopik Romanlarda Toplumsal Kurgu," *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C: 18, S: 1, (Nisan 2015), s. 57-79.
- Franghias, Andreas, *Veba*, Çev: İbrahim Kelağa Ahmet, İstanbul: İthaki Yayınları, 2008.
- Göktürk, Fuat, *Komşuda İç Savaş Yunanistan'da Yurtsever Direnişin Öyküsü*, İstanbul: Yazılama Yayınevi, 2008.
- Maltaş, Erol, Arzu, *Klasik ve Modern Ütopyalarda Mekân Tasavvurları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016,
- Roth, Micheal S, *Trauma: A Dystopia of The Spirit*, New York: Berghen Books, 2005.
- Selçuk, Özgür Pınar, *Anılarda Yunanistan'da İç Savaş*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.
- Selçuk, Özgür Pınar, "Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 27, (Güz 2015), s. 101-129.

Uyanusta Melike, *Distopik Filmlerde Zaman ve Mekânın Yeniden Yaratımı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: T. Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Yıldız, Serdar, *İsimsiz İnsanların İsimsiz Cehennemi*,

<http://www.olumsuzoykuler.com/anasayfa/andreas-frangiasin-vebasi/>

(ET: 08.03. 2019).

Zileli, Irmak, *Andreas Frangias, Dün Karanlıktı Ya Gelecek!*

<https://www.insanokur.org/veba-limos-andreas-frangias-dun-karanlikti-ya-gelecek/> (ET:10.05. 2019).